

ОБПЕЧЕНЕ НЕБО

НАД ГОЛОВЧИЦЯМИ

В історію пекельним вогнем назавжди вкарбувалися назви таких пам'ятних сіл як Малин, Хотин, Городниця, Кортеліси. Вони – гірке уособлення сотень спалених гітлерівцями під час минулої війни поселень. Втім, одним із перших у цей список варто вписати провінційні Головчичі, що у Млинівському районі, адже саме тутешні сумні події передавали подальшому масовому спаленню мирних жителів. Наразі з часу головчичької трагедії минає 65 років.

Першою жертвою став безногий інвалід

Підходив до завершення другий рік війни, - розповідає очевидиця трагічних подій, найстарша жителька села Головчичі Віра Глушан (на фото), - у наше село німці заходили зрідка, а коли заходили, то майже всеняке поселення у сто з лишком чоловік втікало до лісу. Часто у пригоді ставав сільський дозор, який розташували на високій тополі на найвищій місцині. Звідси «прострілювалася» місцевість на десятки кілометрів. Однак того злочасного дня жоден дозор не допоміг. Німці прокралися до села з боку міста Дубно потаємно. І прокралися з твердим наміром попалити оселі, бо з собою прихопили вогнемета.

Уже після вогняно-кривавої акції з'ясувалося, що приводом до неї стало загоряння хліва у поляка Заремби, котрий мешкав на окраїні села. Він запідозрив, що це справа рук сільських хлопців і вирішив помститися. З цією метою подався до Дубна, де стояв військовий гарнізон, розповів коменданту про «злісних ворогів» із села, пообіцяв, що покаже їхні оселі, якщо гітлерівці разом із поліцаями зроблять напад на Головчичі.

Першою на шляху карального загону опинилася крайня хата Василя Глушана. Господар був колишнім унтер-офіцером царської армії, на фронті втратив ногу, ходив при допомозі дерев'яної милиці – отож у селі кожен жалів інваліда. Натомість окупанти на це зовсім не зважили. Тільки-но селянин вийшов із хати назустріч непроханим гостям, як вони вистрелили йому пряمسінкою у голову. А потім підпалили хлів, хотіли затягнути тіло у вогонь, однак на півшляху спинилися і подалися далі.

Наступною жертвою стала сім'я Фотія Ковальчука, одного з найграмотніших і найповажніших у селі чоловіків. А поважали його як за людяність, так і за ініціативність. Бо саме він вирушив у дорогу до Петербурга, а саме - до пані Шувалової, якій на волинських теренах належав десяток поселень, в тому числі й Головчичі, щоби домогтися будівництва нової церкви замість старої, розібраної і переданої у село Грядки Дубенського району, де вона, до речі, після кількох ремонтів стоїть і досі. Ця подорож, як на диво, увінчалася успіхом – і вже через декілька місяців до Головчичь прийшов перший фундуш на початок будівництва храму. І надав Фотій Арсенійович сповна віддавався церковній справі, відстоював православ'я, наводив порядок у громаді. Можливо, саме цим і завинив перед кимось.

Зрештою, його гітлерівці не тільки пристрелили, але й неприємно кинули у вогонь. Разом із ним дружину Уляну. Спепеліла у вогні і їхня п'ятдесятирічна невістка Пріська. Загалом Фотій Арсенійович із понад десятка страчених виявився найстаршим чоловіком, котрий став жертвою цієї жахливої каральної акції. Йому на той час йшов вісімдесятий рік. А наймолодша жертва - 23-річний Максим Слобоцький. Його, втікача, за хатою наздогнала куля.

Добрина кинувся на окупантів... із сокирою у руках

А ось родині Сацюків таки вдалося втекти до лісу, хоч подальші події у їхній долі також позначилися трагічністю. Про це, зокрема, розповів у своєму автобіографічному творі «Корній Добрина» Олександр Сацюк, уродженець Головчичь, відомий український письменник-емігрант. Ось лише декілька фрагментів із цієї історичної оповіді, яка за кордоном побачила світ ще у далекому 1946-році, а ось в Україні публікується уперше:

«Пожежа у селі розгорталася все ширше і ширше. Полум'я перекидалося з будинку на будинок. А звідтіл щохвилини доносилися сухі рушничні постріли й короткі черги кулеметів.

Добрина все стояв і дивився, як у клубках брудного диму розливалася погід небом і безслідно щезала людська кривавиця. В його очах малювалася одночасно і жах, і жаль, і благання до Бога.

- Ковальчуки горять! - несподівано вирвалося з його грудей.

Ковальчуків двір, справді, обплітали довгі полум'яні язики. Лизали кровки, стіни, всмоктувалися в отвори вікон, торкалися дерев і хльостом рвалися над скелетами покрівел.

Добрина знову заревів. Заревів, немов поранений тур:

- Гори-моо!

.. Добринкою стрепехнуло. Вдарила кров. Захитався на ногах і, мов прибіл або незастриманий дух помісти, погнався житом у напрямку палаючих будинків.

- Тримай батька! Тримай його! Корнію! Корні-і!...

- Він уже далеко.

Перебіг вибалок, картоплю. Добіг до конопель. У промінні сходячого сонця грізно виблискує сокира. Пірнув у коноплі. Уже в садку. Востаннє блиснула сокира, і він зник у тіні дерев. А за хвилину пролунав сухой постріл...»

- Ой, Боже! Убили нам батька! - і Добриниха безладно обснулася на землю, і її чомусь знову пронизала Корнійова розповідь про побачений сон.

- Мені снилося, - розповідав спозаранку чоловік, - будцімто я повертаюся з пасіки і йду до хати. Коли дивлюся, а на подвір'ї повно гадюк. Вони виповзають з-під тини, вилазять з крилиць, з хліва. Я до хати. А в хаті нікого нема. І там гадючки: лазять по постелі, по столі, під комином, під вікнами. Я вибіг на подвір'я. Величезна гадюка кинулася на мене, обкрутила довкола шиї і всмокталася у груди. Я перелякано закричав: «Стратоне! Степане! Рятуйте!» І неначе б із-за клуні почувся Степанів голос: «Іду, тату!»

- Ой, поганій то був сон! - Тяжко прошепотіла Добриниха і зомліла.

...Тихо догоряв літній день. Добриниха поволі приховувала себе.

- Настуню, де я? Що з нами?

- Нічого, мамо, нічого... Ходімо додому.

Підвелася і бачить: ні хати, ні клуні, ні хліва. Курять сумні згарища. І тополи нема – один осмалений стовбур. Розпучливо заламала

руки і хуленько до Насті:

- А батько не повернувся?

Настя понуро мовчала.

- Ходімо, діти, ходімо...

- Верталися. Проходили через садок. Зближалися до пасіки і нараз.

- Корнію! – болісно скрикнула Добриниха і кинулася до нього.

А Корній спокійний. Лежав на стежці під яблунею, широко розкинувши спрацьовані руки, і холодним обличчям прощав останній промінь сонця. Білу сорочку на грудях розмалювали темні багри. І стежка цвіла багровими квітами. Праворуч, у траві, грізно блищало лезо сокири, а в ногах, похилившись на стару австрійську гвинтівку, стояв задуманий Степан.

На небі несміливо займалися перші зорі, над полями легеньким серпанком лягав туман, з-за лісу випливав червоनावий місяць. Випливав і дивився. Він бачив, як над холодним трупом батька сиділа закурена сім'я, довкола повільно диміли дотліваючі згарища, біля воріт стирчав осмалений стовбур тополі, а за ворітьми конав прострілений німець...»

«Навіть якщо у Головчичях залишиться один мешканець, він шануватиме пам'ять про спалених»

На жаль, на Сацюках, котрі у творі перейменовані Добрининами, трагедія у Головчичях не завершилася. Зо два десятки жителів карателі загнали до клуні Дем'яна Глушана. Хтозна, можливо також хотіли спалити. Втім, опісля вчинили по-іншому. Затриманих вивели у поле, розділили на три групи. Одну розстріляли, молодших посадили на машини і вивезли на примусові роботи до Німеччини. І лише дідів, бабуся та дітей помилували, відпустили. Характерно також, що з-під охорони Пустига Лобощька надумала втікати. І вже аж перед самими заростями її наздогнала куля і роздробила ногу. Фашисти подумали, що убили втікачку, а тому не стали перейматися нею. Натомість поранена жінка доповзла до гущавини і пролежала там, доки не стихло у селі. Потім односельці вилікували її. Втім, навіть загоєна рана все життя, аж до смерті, давалася взнаки.

Нині ж серед сухих у Головчичях лише Віра Глушан залишилася безпосереднім очевидцем страшного лиха. Залишилася, бо тоді, хоч і стріляли по ній, все-таки вдалося сховатися у лісі. 89 років важким тягарем лягли на її плечі, нелегко дається тода, однак, зачасти, Віра Василівна знаходить можливість, щоби піти до церкви і замовити молебень за убієнних, навідатися на цвинтар, прибрати братську могилу, де покочяться загіблі односельці.

Як і найстарша жителька, загалом все село свято шанує пам'ять про своїх попередників. Одне із підтверджень цьому - постійно прибрані могили на сільському цвинтарі. «Врешті, по-іншому і не має бути, - резюмує Віра Глушан, - і не буде, навіть коли в Головчичях, які зараз по-справжньому вимирають, залишиться хоч один мешканець. Бо то є наша, хоч гірка, хоч болюча, історія.»

Евген МЛИН.